

Marzena Matkowska*

Uniwersytet Szczeciński

EMIGRACJA Z WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO W ŚWIETLE NARODOWEGO SPISU POWSZECHNEGO 2011 ROKU

Streszczenie

W artykule przedstawiono analizę procesów emigracyjnych mieszkańców województwa zachodniopomorskiego oraz podjęto próbę wskazania specyfiki emigracji na tle całej Polski. Podstawą tej analizy były przede wszystkim dane Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 r. W pierwszej części zidentyfikowano najważniejsze tendencje w wielkości i dynamice emigracji z województwa zachodniopomorskiego na tle Polski. Kolejny rozdział zawiera analizę struktury geograficznej wyjazdów. W ostatniej części przedstawiono statystyczny obraz emigranta z województwa zachodniopomorskiego w świetle dostępnych danych ankietowych i wtórnych.

Słowa kluczowe: migracja, emigracja zarobkowa, emigracja z województwa zachodniopomorskiego

Wprowadzenie

Swobodny dostęp do rynków pracy krajów UE wywołał wzrost strumienia emigrantów z Polski po 2004 r. Kryzys gospodarczy wyhamował nieco ten strumień, ale już od 2010 r. znowu zanotowano wzrost liczby osób nieobecnych w Polsce¹. Nasz kraj jest jednym z nielicznych państw UE z ujemnym saldem mi-

* Adres e-mail: marzena@wneiz.pl.

¹ *Informacje o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2009*, GUS, Warszawa 2010, s. 3, www.stat.gov.pl (styczeń 2011).

gracji. Skala emigracji, jej rodzaje, kierunki nie są jednakowe dla całego obszaru Polski. Procesy migracyjne wykazują duże różnicowanie regionalne. Są województwa, które cechuje bardzo duża liczba nieobecnych mieszkańców (śląskie, małopolskie, dolnośląskie). Innych z kolei nie dotyka ten problem w większym stopniu (świętokrzyskie). Powstaje pytanie, jak na tle Polski wygląda sytuacja w województwie zachodniopomorskim, czy emigracja z tego regionu wykazuje jakieś specyficzne cechy odbiegające od tendencji ogólnopolskich. Celem artykułu jest identyfikacja najważniejszych tendencji w procesach migracyjnych mieszkańców województwa zachodniopomorskiego pod kątem udzielenia odpowiedzi na postawione pytania badawcze.

Artykuł został podzielony na cztery części. W pierwszej dokonano analizy skali emigracji w województwie zachodniopomorskim, jej dynamiki oraz struktury na przestrzeni ostatniej dekady. Następna część zawiera charakterystykę struktury geograficznej emigracji i jej przekształcenia. W trzeciej części przedstawiono statystyczny obraz emigranta z województwa zachodniopomorskiego w świetle dostępnych danych ankietowych i wtórnych. W podsumowaniu zawarto wnioski wynikające z przeprowadzonych badań.

Prowadzenie statystyki dotyczącej emigracji Polaków jest znacznie utrudnione w warunkach swobodnego przepływu osób. Mimo formalnego obowiązku zgłaszania wyjazdu za granicę na pobyt czasowy tylko niewielka część Polaków wywiązuje się z tego obowiązku. Stąd dane GUS dotyczące emigracji na pobyt stały lub czasowy nie w pełni odzwierciedlają skalę badanego zjawiska.

GUS przeprowadza również szacunki liczby osób przebywających czasowo za granicą. Podstawą tych szacunków są zarówno źródła krajowe (przede wszystkim Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności, badanie ludności nieobecnej w związku z wyjazdem za granicę na pobyt czasowy, dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej), jak i zagraniczne (urzędowe rejestry w Wielkiej Brytanii, Irlandii, Niemczech)².

Bardzo ważnym źródłem informacji na temat rzeczywistych rozmiarów emigracji Polaków, w tym mieszkańców województwa zachodniopomorskiego, są wyniki Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2011 r. Badania te uwzględniły wyjazdy czasowe niewiążące się z wymeldowaniem, choć dotyczyły wyłącznie wyjazdów trwające powyżej trzech miesięcy. Brak jest zatem danych na temat migracji sezonowych.

² *Metoda szacunku liczby osób przebywających czasowo za granicą w latach 2002–2008*, GUS, Departament Badań Demograficznych, www.stat.gov.pl (kwiecień 2011).

Należy także pamiętać, że dane ze spisów powszechnych dotyczą tylko zasobu migracyjnego, a nie strumieni w poszczególnych latach. Dlatego w artykule wykorzystano również dane dotyczące migracji na pobyt stały i czasowy bazujące na statystyce wymeldowań. Umożliwiło to wskazanie pewnych tendencji w dłuższym czasie, a także zdiagnozowanie obecnych przekształceń i trendów emigracji mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Należy jednak pamiętać, że dane na podstawie wymeldowań nie odzwierciedlają w pełni skali zjawiska emigracji.

1. Skala zjawiska emigracji mieszkańców województwa zachodniopomorskiego

Według danych Narodowego Spisu Powszechnego w końcu marca 2011 r. za granicą przebywało około 2 mln Polaków. Dane uwzględniają osoby, które przebywały za granicą dłużej niż trzy miesiące. Nastąpił więc znaczący (2,5-krotny) wzrost liczby emigrantów w stosunku do 2002 r., kiedy to za granicami Polski przebywało 768,1 tys. naszych obywateli³. Większość z nich mieszkała i mieszka za granicą ponad 12 miesięcy (zob. tabela 1).

Tabela 1. Emigranci z województwa zachodniopomorskiego przebywający czasowo za granicą w świetle danych NSP 2002 i NSP 2011

	Liczba emigrantów	Przebywający za granicą od 3 do 12 miesięcy*		Przebywający za granicą powyżej 12 miesięcy	
		ogółem	jako % emigrantów	ogółem	jako % emigrantów
Województwo zachodniopomorskie					
NSP 2002	25 426	6 952	27,3	18 474	72,7
NSP 2011	107 491	24 298	22,6	83 193	77,4
Polska					
NSP 2002	786 085	159 895	20,3	626 190	79,6
NSP 2011	2 015 501	452 921	22,4	1 564 580	77,6

* Dla NSP 2002 od 2 miesięcy.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych NSP 2002, www.stat.gov.pl/gus/8216_PLK_HTML.htm oraz NSP 2011, www.stat.gov.pl/gus/5840_14242_PLK_HTML (czerwiec 2013).

³ *Raportu z wyników NSP ludności i mieszkań w 2002 roku*, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/raport_z_wynikow_nsp_ludnosci_i_mieszkan_2002.pdf (lipiec 2013).

W 2011 r. poza granicami Polski przebywało 107 491 mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Zasiób emigrantów tego województwa zwiększył się ponadczterokrotnie w stosunku do 2002 r. (Narodowy Spis Powszechny 2002). Wśród emigrantów dominowali – podobnie jak w całej Polsce – emigranci długookresowi przebywający za granicą ponad 12 miesięcy, w tym emigranci na pobyt stały (zob. tabela 1)⁴.

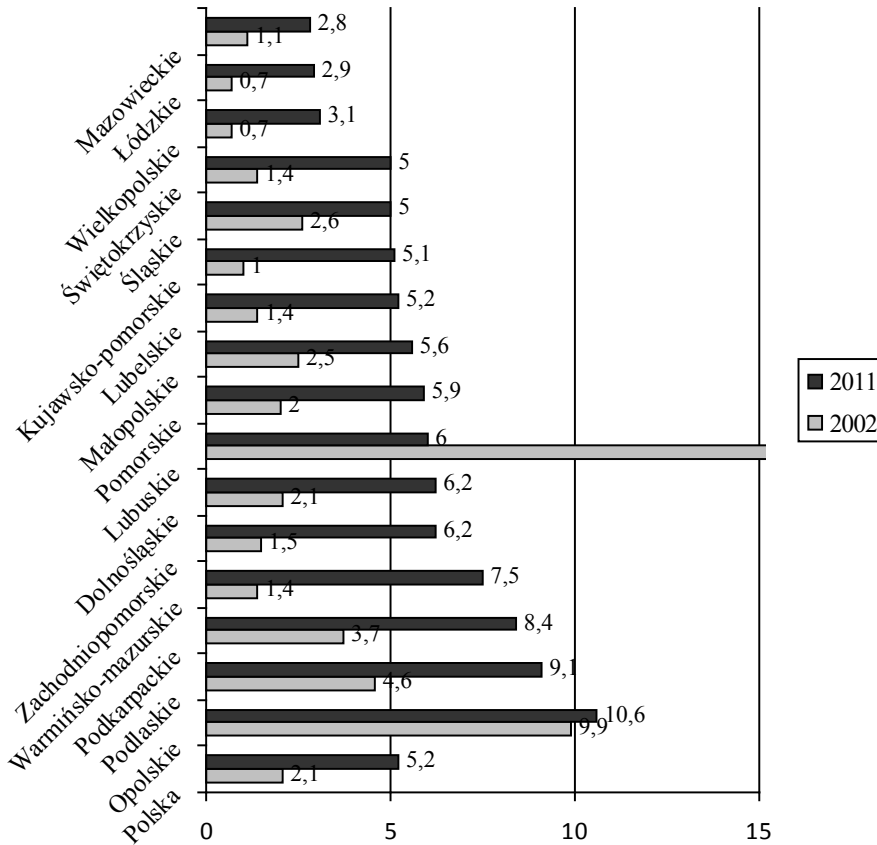
Udział emigrantów krótkoterminowych i długoterminowych w województwie zachodniopomorskim w 2011 r. był porównywalny z udziałem tychże emigrantów z całej Polski, przy czym w województwie udział emigrantów długoterminowych wzrósł w porównaniu z 2002 r., a w całej Polsce spadł. Tendencja ta może oznaczać niekorzystne zmiany demograficzne ilościowe i strukturalne, a co za tym idzie – konsekwencje ekonomiczne chociażby w postaci spadku wpływów do budżetu miasta.

Województwo zachodniopomorskie zajmowało 11 miejsce pod względem liczby emigrantów w 2011 r., nie zmieniło się to w porównaniu z 2002 r. Niepokojące jest jednak zjawisko wzrostu udziału emigrantów w całkowitej liczbie mieszkańców województwa. W 2011 r. 6,2% mieszkańców województwa zachodniopomorskiego przebywało poza granicami kraju na okres dłuższy niż trzy miesiące (zob. rysunek 1). W porównaniu z 2002 r. udział ten wzrósł aż 4-krotnie i przewyższa wskaźnik dla całej Polski. Województwo zachodniopomorskie zajmowało 5 miejsce pod względem udziału emigrantów w liczbie ludności. W porównaniu z 2002 r. „awansowało” o 5 miejsc⁵. Jest to bardzo niepokojąca tendencja z punktu widzenia rozwoju województwa. Efektem może być m.in. spadek konkurencyjności pod względem kapitału ludzkiego, utrata młodych (o czym będzie mowa w dalszej części artykułu), wykształconych i aktywnych mieszkańców będących przyszłością tego regionu.

⁴ Obliczenia własne na podstawie: *Wybrane tablice dotyczące emigracji na pobyt czasowy powyżej 3 miesięcy wyniki spisu ludności i mieszkań 2011 r. Część I*, GUS, www.stat.gov.pl/gus/5840_14242_PLK_HTML.htm (czerwiec 2013).

⁵ Obliczenia własne na podstawie: *Raport z wyników NSP ludności...*

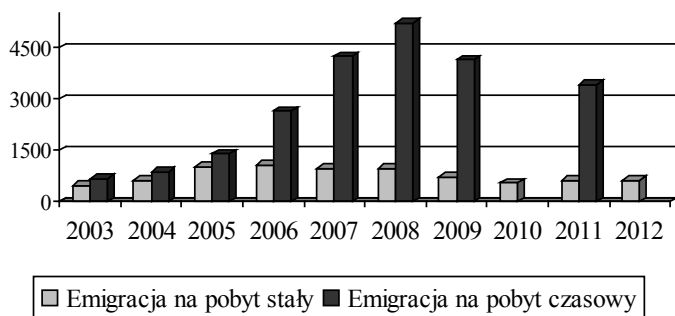
Rysunek 1. Odsetek liczby emigrantów przebywających za granicą powyżej trzech miesięcy w odniesieniu do całkowitej liczby mieszkańców w latach 2002 i 2011

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych NSP 2002, www.stat.gov.pl/gus/8216_PLK_HTML.htm oraz NSP 2011, www.stat.gov.pl/gus/5840_14242_PLK_HTML (czerwiec 2013).

Analizując dane dotyczące wielkość migracji na podstawie zameldowań oraz wymeldowań, można również zaobserwować wyraźny wzrost liczby emigrantów z województwa zachodniopomorskiego (rysunek 2), przy czym większą dynamiką charakteryzowały się wyjazdy na pobyt czasowy. W latach 2004–2008 liczba emigrantów na pobyt czasowy wzrosła aż 6-krotnie. Po wybuchu kryzysu gospodarczego nastąpił spadek liczby wymeldowań. W 2011 r. liczba emigrantów na pobyt stały wróciła do poziomu z 2004 r., natomiast na pobyt czasowy mimo spadku była nadal 4-krotnie wyższa niż w 2004 r.

Rysunek 2. Migracje zagraniczne w województwie zachodniopomorskim na pobyt stały i czasowy w latach 2003–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Ludność, ruch naturalny, migracje w województwie zachodniopomorskim*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, http://www.stat.gov.pl/szczec/index_PLK_HTML.htm oraz *Roczniki demograficzne* GUS za odpowiednie lata.

Zarówno dane ze spisu powszechnego, jak i z oficjalnych wymeldowań (a należy pamiętać, że wiele osób wyjeżdżających za granicę na okres dłuższy niż trzy miesiące nie dopełnia obowiązku wymeldowania) potwierdzają fakt, że emigracja mieszkańców województwa zachodniopomorskiego stanowi ważny problem dla rozwoju gospodarczo-społecznego tego województwa.

2. Kierunki emigracji mieszkańców województwa zachodniopomorskiego

Przystąpienie Polski do UE zmieniło warunki dostępu polskich pracowników do rynków poszczególnych krajów Unii i Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Od początku naszego członkostwa w UE były otwarte trzy rynki pracy: w Wielkiej Brytanii, Irlandii i Szwecji. Bariery w przepływie kapitału ludzkiego zniósł też stopniowo: Hiszpania, Portugalia, Finlandia, Grecja, Islandia, Włochy i Holandia. Spośród nowych krajów UE tylko Malta nie otworzyła swojego rynku pracy dla Polaków. Od 1 maja 2011 r. Polacy mają swobodę dostępu do rynków niemieckiego i austriackiego.

W pierwszym okresie po akcesji nastąpiło wyraźne przesunięcie punktu ciężkości z Niemiec i Stanów Zjednoczonych (jako dotychczasowych kierunków emigracji Polaków) na Wielką Brytanię oraz Irlandię. Były to kraje, które jako pierwsze otworzyły swoje rynki pracy przed Polakami.

Kryzys finansowy i gospodarczy spowodował m.in. spadek liczby miejsc pracy w krajach emigracji Polaków i już w 2008 r. wyraźnie wyhamował napływ pracowników z Polski do Stanów Zjednoczonych, Hiszpanii, Irlandii i Wielkiej Brytanii, a potem do wielu innych państw⁶.

Ostatnie dane GUS pokazują, że ponownie wzrosła liczba Polaków w takich krajach, jak: Wielka Brytania, Niemcy, Dania Norwegia i Szwecja. Są to państwa, w których liczba emigrantów z Polski rośnie nieprzerwanie od momentu jej wejścia do UE⁷.

Mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego również wyjeżdżali do Wielkiej Brytanii, Niemiec, Irlandii i Holandii (zobacz tabela 2). Z danych spisu powszechnego wynika, że w tych czterech krajach przebywa prawie 70% wszystkich emigrantów z analizowanego województwa.

Tabela 2. Najważniejsze kraje przebywania emigrantów czasowych z Polski

Kraj przebywania	Województwo zachodniopomorskie		Polska	
	2002	2011	2002	2011
Wielka Brytania	3,0	30,1	3,0	30,3
Niemcy	42	24,5	37,4	21,6
Irlandia	0,2	7,2	0,2	6,4
Holandia	2,3	6,2	1,2	5,2
Szwecja	2,9	4,1	0,7	1,7
Włochy	3,7	2,4	5,0	4,6
Dania	1,1	2,2	0,3	0,9
Norwegia	1,0	6,8	1,2	2,3
Stany Zjednoczone	9,8	4,0	20,1	10,8
Kanada	5,8	2,6	3,7	2,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych NSP 2002, www.stat.gov.pl/gus/8216_PLK_HTML.htm oraz NSP 2011, www.stat.gov.pl/gus/5840_14242_PLK_HTML (czerwiec 2013).

⁶ *Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce*, Raport Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, maj 2010 r., www.mpips.gov.pl (luty 2012).

⁷ *Rocznik demograficzny 2012*, GUS, Warszawa 2012, s. 474.

Mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego wykazują jednak pewną specyfikę w wyborze kierunków emigracji na tle emigrantów z całej Polski. Emigranci z badanego regionu częściej wybierają Norwegię (4-krotnie) i Szwecję (2,5-krotnie) jako miejsce pobytu niż mieszkańcy innych województw.

Charakterystyczne jest to, że do Norwegii z województwa zachodniopomorskiego wyjeżdżali w 2009 r. przede wszystkim wykwalifikowani robotnicy, technicy oraz specjaliści w przedziale wiekowym 25–34 lata. Duży jest też udział emigrantów – przedstawicieli najmniej licznej kategorii wiekowej wśród emigrantów – w wieku powyżej 55 lat⁸. Analizując te dane, można przypuszczać, że wielu pracowników upadłej Stoczni Szczecińskiej znalazło zatrudnienie właśnie w Norwegii. Za Szwecją jako kierunkiem wyjazdu zarobkowego przemawia z kolei bliskość geograficzna.

Dużo niższy niż w przypadku całej Polski jest udział Stanów Zjednoczonych jako miejsca emigracji mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Brak jest miarodajnych danych wyjaśniających przyczyny tego zjawiska, ale można pokusić się o wskazanie takich powodów, jak: brak tradycji wyjazdu w tym kierunku, a w związku z tym brak rozbudowanych sieci migracyjnych mieszkańców analizowanego regionu w odróżnieniu np. od województwa podkarpackiego.

3. Obraz emigranta z województwa zachodniopomorskiego

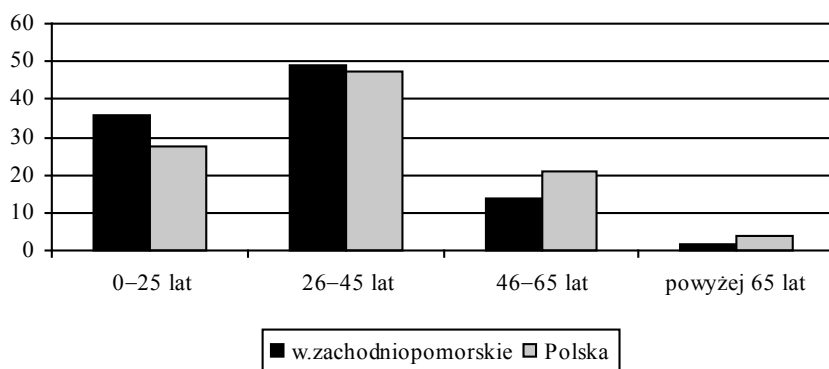
Dane NSP 2011, przynajmniej te, które są na razie dostępne, nie dają możliwości przeprowadzenia pełnej analizy obrazu emigranta z województwa zachodniopomorskiego, dlatego w tej części opracowania wykorzystano przede wszystkim wyniki badania przeprowadzonego na zlecenie Wojewódzkiego Urzędu Pracy w 2010 r., zawarte w raporcie *Zagraniczne migracje zarobkowe*⁹. Przedstawiono w nim wynik badania ankietowego przeprowadzonego na mieszkańcach wszystkich powiatów województwa zachodniopomorskiego przebywających za granicą (emigrantów), planujących powrót za granicę (reemigrantów) i pracowników sezonowo przebywających za granicą.

⁸ *Zagraniczne migracje zarobkowe. Raport końcowy*, Szczecin 2011, s. 88, 119–120, <http://www.wup.pl/files/content/zorp/migracje2010.pdf> (czerwiec 2013).

⁹ *Ibidem*.

Emigrant z województwa zachodniopomorskiego to mężczyzna w wieku do 35 lat, stanu wolnego, pochodzący z miasta¹⁰. Jest on statystycznie młodszy niż emigrant z Polski (rysunek 3).

Rysunek 3. Struktura wieku emigrantów z województwa zachodniopomorskiego na tle Polski w 2011 r.

Źródło: obliczenia własne na podstawie *Rocznika demograficznego 2012*, GUS, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_rocznik_demograficzny_PLK_HTML.htm, s. 447 oraz *Ludność, ruch naturalny...*, s. 112–113 (czerwiec 2013).

Emigrant z województwa zachodniopomorskiego posiada wyższe wykształcenie i wąskie kwalifikacje jako specjalista lub przedstawiciel wolnego zawodu. Struktura wykształcenia w analizowanej próbie emigrantów różniła się znacznie od struktury wykształcenia populacji województwa zachodniopomorskiego. Wykształcenie przeciętnego emigranta przewyższa wykształcenie przeciętnego mieszkańca analizowanego regionu. Wśród badanych emigrantów z województwa zachodniopomorskiego tylko 2% miało wykształcenie podstawowe, zawodowe – 15%, średnie – 42% oraz wyższe – 41%¹¹. Emigrant województwa zachodniopomorskiego był zatem dużo lepiej wykształcony niż przeciętny emigrant z Polski (tabela 3).

¹⁰ *Ibidem*, s. 152.

¹¹ *Ibidem*, s. 76.

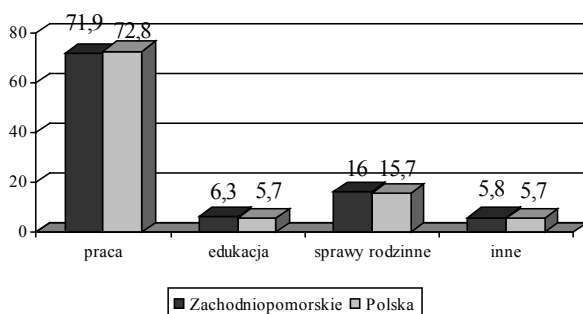
Tabela 3. Struktura wykształcenia emigrantów w świetle danych NSP

Wykształcenie	% populacji emigrantów
Wyższe	22,8
Policealne	3,8
Średnie, w tym:	40,5
zawodowe	21,4
ogólnokształcące	19,0
Zasadnicze zawodowe	24,1
Gimnazjalne	2,3
Podstawowe ukończone	6,3

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Wybrane tablice dotyczące emigracji na pobyt czasowy powyżej 3 miesięcy – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011 r. Część III*, GUS, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_14308_PLK_HTML.htm (lipiec 2013).

Mieszkańca województwa zachodniopomorskiego do wyjazdu zachęcał przede wszystkim czynnik finansowy, a więc kwestia znalezienia pracy, lepszych zarobków, podniesienie standardu życia (zob. rysunek 4)¹². Kolejny powód wyjazdu to sprawy rodzinne (dołączenie do rodziny). Na trzecim miejscu była kwestia związana z samorozwojem i chęcią podniesienia kwalifikacji. Motywy emigracji mieszkańców województwa zachodniopomorskiego w niewielkim stopniu odbiegają od przyczyn wyjazdu przeciętnego emigranta z Polski. Emigracje zarówno mieszkańców województwa zachodniopomorskiego, jak i z całej Polski mają przede wszystkim charakter zarobkowy.

Rysunek 4. Przyczyny emigracji mieszkańców Polski w świetle danych NSP 2011

Źródło: obliczenia własne na podstawie: *Wybrane tablice dotyczące emigracji na pobyt czasowy powyżej 3 miesięcy – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011 r. Część II*, GUS, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_14308_PLK_HTML.htm (lipiec 2013).

¹² *Ibidem*, s. 93.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza emigracji mieszkańców województwa zachodniopomorskiego daje podstawę do sformułowania kilku wniosków. Po pierwsze, liczba emigrantów z analizowanego regionu znacznie wzrosła na przestrzeni ostatniej dekady zarówno w ujęciu bezwzględnym, jak i w proporcji do całkowitej liczby mieszkańców. Przyrost ten był wyższy niż dla całej Polski.

Po drugie, zmieniła się struktura geograficzna emigracji mieszkańców województwa zachodniopomorskiego. Nastąpiło wyraźne przesunięcie punktu ciężkości z Niemiec, Stanów Zjednoczonych i Kanady jako krajów pobytu emigrantów z badanego regionu na rzecz takich krajów, jak Wielka Brytania, Irlandia, Holandia. Jednak należy podkreślić, że oprócz tych typowych dla polskich emigrantów kierunków mieszkańcy województwa zachodniopomorskiego wybierali takie kraje, jak Norwegia i Szwecja. Udział emigrantów z analizowanego regionu w tych krajach jest dużo wyższy niż ogółem dla całej Polski, a także wykazywał wyższą dynamikę wzrostu między 2002 a 2011 r.

Po trzecie, emigrant z województwa zachodniopomorskiego jest nieco młodszy oraz lepiej wykształcony niż statystyczny polski emigrant. Wspólne są natomiast przyczyny emigracji, a mianowicie poszukiwanie pracy, lepszych zarobków, a tym samym podniesienie standardu życia.

Literatura

Informacje o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004–2009, GUS, Warszawa 2010, www.stat.gov.pl.

Informacja w sprawie zatrudnienia obywateli polskich w państwach Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Szwajcarii oraz obywateli państw EOG w Polsce, Raport Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, maj 2010 r., www.mpips.gov.pl.

Ludność, ruch naturalny, migracje w województwie zachodniopomorskim, Urząd Statystyczny w Szczecinie, lata 2002–2012, http://www.stat.gov.pl/szczec/index_PLK_HTML.htm.

Metoda szacunku liczby osób przebywających czasowo za granicą w latach 2002–2008, GUS, Departament Badań Demograficznych, www.stat.gov.pl.

Narodowy spis powszechny ludności i mieszkań 2002, GUS, www.stat.gov.pl/gus/8216_PLK_HTML.htm.

Rocznik demograficzny GUS.

Wybrane tablice dotyczące emigracji na pobyt czasowy powyżej 3 miesięcy wyniki spisu ludności i mieszkań 2011 r. Część I, GUS, www.stat.gov.pl/gus/5840_14242_PLK_HTML.htm.

Wybrane tablice dotyczące emigracji na pobyt czasowy powyżej 3 miesięcy – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011 r. Część II, GUS, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_14273_PLK_HTML.htm.

Wybrane tablice dotyczące emigracji na pobyt czasowy powyżej 3 miesięcy – wyniki spisu ludności i mieszkań 2011 r. Część III, GUS, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_14308_PLK_HTML.htm.

Zagraniczne migracje zarobkowe. Raport końcowy, Szczecin 2011, <http://www.wup.pl/files/content/zorp/migracje2010.pdf>.

EMIGRATION FROM ZACHODNIOPOMORSKIE VOIVODESHIP IN THE LIGHT OF NATION CENSUS OF POPULATION AND HOUSING 2011

Abstract

The aim of this article is to analysis the main trends in emigration from Zachodniopomorskie Voivodeship. The paper presents the specific

The first part of the article introduces the size and dynamics of emigration of citizens form Zachodniopomorskie voivodeship. The second part presents the geographical structure of emigration. The final part of dissertation includes

Keywords: migration, labour emigration, emigration from zachodniopomorskie voivodeship

Translated by Marzena Matkowska